

ברכות כו, א - אוקספורד 366

ורמינהו מצותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום
כי תניא ההיא לותיקין דא"ר יוחנן ותיקין היו גומרים אותה עם הנץ החמה
וכ"ע עד חצות ותו לא, והאמר רב מרי בריה דרב הונא בריה דר' ירמיה בר אבא אמר רבי יוחנן טעה ולא
התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתיים שחרית מתפלל במנחה שתיים
כולי יומא מצלי ואזיל, עד חצות יהבי ליה שכר תפלה בזמנה מכאן ואילך שכר תפלה יהבי ליה שכר תפלה
בזמנה לא יהבי ליה
איבעיא להו טעה ולא התפלל מנחה מהו שיתפלל ערבית ב'
את"ל טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית ב' משום דחד יומא הוא דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד אבל
הכא תפלה במקום קרבן היא וכיון דעבר יומו בטל קרבנו או דילמא כיון דצלותא רחמי היא כל אימת דבעי מצלי
ואזיל
ת"ש דאמר רב הונא בר יהודה א"ר יצחק א"ר יוחנן טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית ב' ואין בזה משום
דעבר יומו בטל קרבנו
מיתיבי מעות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות מעות לא יוכל לתקון זה שבטל ק"ש של ערבית וק"ש של
שחרית או תפלה של ערבית או תפלה של שחרית וחסרון לא יוכל להמנות זה שנמנו חבריו לדבר מצוה ולא
נמנה עמהם
א"ר יצחק א"ר יוחנן הכא במאי עסקינן שבטל במזיד
אמר רב אשי דיקא נמי דקתני בטל ולא קתני טעה ש"מ:

ת"ר'

טעה ולא התפלל במנחה ערב שבת מתפלל ערבית שתיים של שבת
טעה ולא התפלל במנחה בשבת מתפלל למוצאי שבת שתיים של חול מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשנייה
ואם הבדיל בשנייה ולא הבדיל בראשונה שנייה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו
למימרא מאי דכיון דלא אבדיל בקמיתא כמאן דלא צלי דמי
ורמינהו טעה ולא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים מחזירין אותו הבדלה בחון
הדעת אין מחזירי' אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס
קשיא

משנה מסכת סוכה פרק ב משנה ו

ועוד אמר רבי אליעזר מי שלא אכל לילי יום טוב הראשון ישלים בלילי יום טוב האחרון וחכמים אומרים אין
לדבר תשלומין על זה נאמר (קהלת א') מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות:

תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף ט עמוד א

משנה.

מי שלא חג ביום טוב הראשון של חג - חוגג את כל הרגל, ויום טוב האחרון של חג. עבר הרגל ולא חג - אינו
חייב באחריותו, על זה נאמר מעוות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות.
רבי שמעון בן מנסיא אומר: איזהו מעוות שאינו יכול להתקן - זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר. אם
תאמר בגונב וגזל - יכול הוא להחזירו ויתקן.
רבי שמעון בן יוחי אומר: אין קורין מעוות אלא למי שהיה מתוקן בתחילה ונתעוות, ואיזה? זה תלמיד חכם
הפורש מן התורה.
גמרא.

מנהני מילי? אמר רבי יוחנן משום רבי ישמעאל: נאמר עצרת בשביעי של פסח, ונאמר עצרת בשמיני של חג,
מה להלן לתשלומין - אף כאן לתשלומין. מופנה, דאי לאו מופנה - איכא למיפרך: מה לשביעי של פסח - שכן

אינו חלוק משלפניו, תאמר בשמיני של חג שחלוק משלפניו, לאיי, אפנויי מופנה. מכדי, מאי עצרת - עצור בעשיית מלאכה, הכתיב לא תעשה מלאכה, עצרת דכתב רחמנא למה לי? אלא שמע מינה לאפנויי. ותנא מייתי לה מהכא, דתניא: וחגתם אתו חג לה' שבעת ימים, יכול יהא חוגג והולך כל שבעה - תלמוד לומר אתו, אותו אתה חוגג, ואי אתה חוגג כל שבעה. אם כן למה נאמר שבעה - לתשלומין. ומנין שאם לא חג יום טוב הראשון של חג שחוגג והולך את כל הרגל ויום טוב האחרון - תלמוד לומר בחדש השביעי תחגו אתו. אי בחדש השביעי - יכול יהא חוגג והולך החדש כולו? תלמוד לומר: אתו - אותו אתה חוגג, ואי אתה חוגג חוצה לו. ומאי תשלומין? רבי יוחנן אמר: תשלומין לראשון, ורבי אושעיא אמר: תשלומין זה לזה. **מאי בינייהו? - אמר רבי זירא: חיגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני איכא בינייהו. רבי יוחנן אמר: תשלומין לראשון, כיון דלא חזי בראשון - לא חזי בשני. ורבי אושעיא אמר: תשלומין זה לזה. אף על גב דלא חזי בראשון - חזי בשני.**

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף צג עמוד א

תנו רבנן: חייב כרת על הראשון, וחייב כרת על השני דברי רבי. רבי נתן אומר: חייב כרת על הראשון, ופטור על השני. רבי חנניא בן עקביא אומר: אף [על] הראשון אינו חייב כרת אלא אם כן לא עשה את השני. ואזדו לטעמייהו, דתניא: גר שנתגייר בין שני פסחים, וכן קטן שהגדיל בין שני פסחים - חייב לעשות פסח שני. דברי רבי. רבי נתן אומר: כל שזקוק לראשון - זקוק לשני, כל שאין זקוק לראשון - אין זקוק לשני. במאי קמיפלגי? רבי סבר: שני רגל בפני עצמו הוא, רבי נתן סבר: שני תשלומין דראשון הוא, תקוני לראשון לא מתקין ליה. ורבי חנניא בן עקביא סבר: שני תקנתא דראשון הוא.

תוספתא מסכת ברכות (ליברמן) פרק ג הלכה ו

יכול יהא מתפלל והולך כל היום כולו פרש בדניאל זימנין תלתא ביומא וגו' יכול כשבא לגולה ת"ל כל קבל די הוה עבד מן קדמת דנא יכול יהא משמיע קולו פרש בחנה שנ' וחנה היא מדברת על לבה יכול יהא כוללן כולן בבת אחת פרש בדוד שנ' ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה ערב זו תפלת ערבית בקר זו תפלת שחרית וצהרים זו תפלת מנחה

תשובות רב נטרונאי גאון - ברודי (אופק) אורח חיים סימן כח

ובשביל חולה דלא צלי, יש תשלומין לדבר כד קאיי או לא. תשובה: אי אפשר לומר כן - השתא **משחרית לערבית ליכא תשלומין כלל**, לימים הרבה אפשר. אי אפשר ואסור, לפי שהתפלה חובת היום היא וחובת שעה, כיון דעבר יום בטל קרבנו (ברכות כו סע"א), וחולה אנוס הוא

סידור רב סעדיה גאון עמ' לא

השביעית ויחפול או שתי תפלות. וכן אם לא התפלל במנחה יתפלל במעריב שתי תפלות. ואם לא התפלל מעריב יתפלל בבוקר שתי תפלות. וכן אם לא התפלל ערבית וגם לא שחרית. יתפלל במנחה שלש תפלות. ובכל אלה לא

אוצר הגאונים חלק התשובות סימן קס

קס א מ א) יש ארס במקום סננה או תולה ואינו יכול להתפלל אפילו בסוף ימים, כונת אותן תפלות וכולל ביום אחר ומתפלל ואפילו סוכרן ב) לשבת.

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ג

הלכה א

תפלת השחר מצותה שיתחיל להתפלל עם הנץ החמה וזמנה עד סוף שעה רביעית שהיא שלישית היום, **ואם עבר או טעה והתפלל אחר ארבע עד חצות היום יצא ידי חובת תפלה, אבל לא יצא ידי חובת תפלה בזמנה, שכשם שתפלה מצוה מן התורה כך מצוה מדבריהם להתפלל אותה בזמנה כמו שתקנו לנו חכמים ונביאים.**

הלכה ח

כל מי שעבר עליו זמן תפלה ולא התפלל במזיד אין לו תקנה ואינו **משלם**, בשוגג או שהיה אנוס או טרוד משלם אותה תפלה בזמן תפלה הסמוכה לה, ומקדים תפלה שבזמנה ואחריה מתפלל את התשלומין.

הלכה ט

כיצד טעה ולא התפלל שחרית ועבר חצי היום יתפלל מנחה שתיים, ראשונה תפלת מנחה והשנייה תשלומי שחרית, טעה ולא התפלל מנחה עד ששקעה החמה יתפלל ערבית שתיים, ראשונה ערבית ושנייה תשלומי מנחה, טעה ולא התפלל ערבית עד שעלה עמוד השחר מתפלל שחרית שתיים, ראשונה שחרית והשנייה תשלומי ערבית.

הלכה י

טעה ולא התפלל לא תפלה זו ולא תפלה הסמוכה לה אינו משלם אלא אחרונה בלבד, כיצד טעה ולא התפלל לא שחרית ולא מנחה מתפלל ערבית שתיים ראשונה ערבית והאחרונה תשלומי מנחה, אבל שחרית אין לה תשלומין שכבר עבר זמנה וכן בשאר תפלות. /השגת הראב"ד/ טעה ולא התפלל לא תפלה זו כו'. כתב הראב"ד /א"א/ ראיתי בדעתו שאינו משלם טעות אלא בסמוך לו ולפיכך אמר שחרית אין לה תשלומין שכבר עבר זמנה ודעת יחידית היא זו מפני שראה הענין בסמוכין משחרית למנחה וממנחה לערבית ומערבית לשחרית ואני אין לי להורות בה לא איסור ולא היתר ואם רצה להשלים ישלים, אבל אני אומר אם נזכר בסמוכה לה ולא השלים טעותו ורוצה להשלים במופלגות אינו משלים מפני שהוא ביטול במזיד, עוד נראה לי **שכל אלו התשלומים שאמרו אינם אלא עם התפלה האחרת שבאה בזמנה הואיל ושעת תפלה היא.**

כסף משנה הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ג הלכה א

וכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל ואף על גב דליתא לדרבנן דאמרי עד חצות היכא דטעי וצלי לאחר ד' שעות שכר תפלה יהבו ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבו ליה. **ונ"ל הטעם דכיון דקי"ל טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתיים ויוצא י"ח שחרית כ"ש עד חצות** דאכתי לא מטא זמן תפלת מנחה אבל אם נזכר אחר שהגיע זמן המנחה מתפלל תחילה תפלת המנחה ואח"כ מתפלל תפלת שחרית.

תוספות מסכת ברכות דף כו עמוד א ד"ה טעה

ומיהו אם איחר עד המנחה נראה **דעבר זמנו בטל קרבנו כיון ששהה כל כך** ולאחר ב' תפלות לא מצינו שתיקנו חכמים לחזור ולהתפלל אם שכח ואפילו תפלה אחת אם בטל במזיד לא יוכל לתקן ובסמוך קרי ליה מעוות לא יוכל לתקון.

תוספות מסכת ברכות דף כו עמוד א ד"ה איבעיא להו טעה ולא התפלל תפלת מנחה כו'

לא בעי אם טעה ולא התפלל תפלת מוסף דהא ודאי אינו מתפלל בערבית דהיאך יקרא את הקרבנות וכבר עבר זמן מוסף וגם **לא תיקנו שבע ברכות של מוסף אלא משום ונשלמה פרים שפתינו** ובזה ודאי עבר זמנו בטל קרבנו אבל שאר תפלות דרחמי **נינהו** ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו ואין כאן עבר זמנו בתפלה אחרת

חידושי הרשב"א מסכת ברכות דף כו עמוד א111

איבעיא להו טעה ולא התפלל מנחה מהו שיתפלל ערבית שתיים ודוקא מנחה קמבעיא ליה אבל תפלת המוספין פשיטא ליה דאינו משלימה בערב דכיון שהוא מזכיר קרבן מוסף עבר יומו הוא ועוד דלא שייך הקרבן בלילה והאיך הוא מזכירו. ועוד נ"ל טעם דכל תפלה שהיא נוספת מחמת מאורע היום אין ראוי להשלימה ביום אחר שכבר עבר מאורע היום אבל שאר התפלות כיון שהן ראויות בכל יום יש להן תשלומין ביום אחר ואסיקנא טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתיים, וי"מ דדוקא מנחה וכן נמי טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתיים וכן בשטעה בשל ערבית מתפלל בשחרית שתיים ולעולם משלים הוא בתפלה הסמוכה לה אבל טעה ולא התפלל שחרית אינו מתפלל ערבית שתיים וכן טעה מנחה לא יתפלל בשחרית שתיים, וי"מ דה"ה והוא הטעם וכן נראה, ומיהו דוקא בזמן תפלה לפי שכיון שהוא זמן תפלה והוא עסוק בתפלתו חוזר ומשלים מה שטעה בתפלותיו אבל שלא בזמן תפלה לא שאם לא כן מאי מתפלל ערבית שתיים ומתפלל מנחה שתיים דקאמר לימא טעה ולא התפלל שחרית קודם חצות חוזר ומתפלל לאחר חצות אי נמי טעה ולא התפלל מנחה חוזר ומשלימה כל הלילה הוה ליה למימר.

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק א הלכה י

אין הציבור מתפללין תפלת נדבה לפי שאין הציבור מביאין קרבן נדבה, ולא יתפלל אפילו יחיד מוסף שתיים אחת חובת היום ואחת נדבה לפי שאין מתנדבין קרבן מוסף,

רמב"ם תפילה י ז

ז* מי שטעה והתפלל של חול בשבת לא יצא. ואם נזכר והוא בתוך התפלה גומר ברכה שהתחיל בה וחוזר ומתפלל של שבת. במה דברים אמורים במעריב או בשחרית ובמנחה אבל במוסף פוסק ואפילו באמצע הברכה וכן אם השלים תפלה של חול על דעת שהיא מוסף חוזר ומתפלל מוסף, אחד שבת ואחד יום טוב או ראש חודש: *

שו"ת רבי עקיבא איגר מהדורה קמא סימן ט

גם לא מצינו דעשה ששוה בכל קודם לעשה שאינה שוה בכל, והרי בברכות (דף כ"ז) היה לפניו שני תפלות מנחה ומוסף מנחה קדים דתדיר, ולא נקיט הטעם דמנחה שוה בכל דנשים חייבות בתפלה ומוסף אינה שוה בכל, דלכאורה נראה דנשים פטורות מתפלת מוסף כיון דנשים לא היו שוקלות אין להם חלק בקרבנות ציבור וכ"מ בת' בשמים ראש ס' פ"ט ע"ש.

תוספות הרא"ש מסכת ברכות דף כו עמוד א

דיקא נמי דקתני ביטל ולא קתני טעה. כתב הגאון ז"ל וזה לשונו ביטל מעוות שאינו יכול לתקון הוא ולית ליה אלא שכר רחמי דרשות בעלמא הוא אבל שכר תפלת מצוה לית ליה, משמע דאם רצה לחזור ולהתפלל בערבית שתיים לתשלומי מנחה שביטל רשאי ושכר תפלת רחמי אית ליה.

בית הבחירה (מאירי) מסכת ברכות דף כו עמוד א

טעה ולא התפלל שחרית מתפלל בשעת המנחה שתיים ראשונה לשם מנחה ושניה לתשלומין וכן אם טעה ולא התפלל מנחה אף על פי שנשלם היום ונעתק לו ליום אחר מתפלל בערב תפלה של ערבית וחוזר ומתפלל י"ח לתשלומין תפלת המנחה ששכח ואין אומרים עבר יומו בטל קרבנו שהרי אף איברים ופדרים שמתעכלין כל הלילה מקרבן היום שעבר הם בד"א בשטעה ושכח אבל בטל במזיד הואיל והגיע זמן תפלה אחרת אין לו תקנה לתפלת מצוה אלא שכתבו גאוני הראשונים שמתפלל בבקשת רחמים דרך רשות:

... וכן כתבו שאין תשלומין אלא לתפלה אחת על הדרך שביארנו ואם שכח ערבית ושחרית רצופין אין אומרים יתפלל מנחה ג' שאין תשלומין אלא לאותה תפלה הסמוכה למנחה זו וכן בכלם וגדולי המפרשים חולקים לומר אף לג' אף לד' אלא שהוא צריך להתפלל אותה בתורת נדבה ובא להשמיענו שאין צריך לחדש דבר בהם שהטעות פוטרו מן החדוש:

מוסף הואיל וזמנה כל היום י"א שאף לדעת האומר שאין תשלומין אלא לאחת אם שכח מוסף ומנחה יתפלל ערבית ג' הואיל וזמן המוסף והמנחה חיובם כאחד שהרי זמן המוסף כל היום ויש מפקפק לומר שמא אין יכול לשלם דבר במוסף הואיל ואינו בא נדבה אינו בא לתשלומין וכן יש מי שמספק אם יש לצבור תשלומין אם לאו ומ"מ בראשונה מצאתי לקצת גאונים שאם עבר היום אין לה תשלומין שהמוסף עיקרו להזכרת קרבן ואין קרבן בלילה וכן כתבו בכל תפלה הנוספת מחמת מאורע שביום שאם עבר היום אין בה תשלומין שאין תשלומין אלא לתפלות הראויות לכל יום ומ"מ קשה לי לדבריהם של שבת במוצאי שבת:

רבינו יונה על הרי"ף מסכת ברכות פרק ד - תפילת השחר [המתחיל בדף יח עמוד א] הנכון כמו שאומרים רבני צרפת ז"ל והוא ג"כ דעת רבינו משה ז"ל מיהו אם ירצה להתפלל אותה בתורת נדבה ושיחדש בהם שום דבר הרשות בידו ונכון לעשות כן:

מרומי שדה מסכת ברכות דף כו עמוד א

מכאן ואילך שכר תפלה יהבי ליה, שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה, כתב הרי"ף והרא"ש דה"ה אחר שעה ד' לר' יהודא עד חצות הכי הוא. ולא נתבאר מהיכא מוכח הכי. דכאן לא מיירי הגמ' אלא במתפלל מנחה שתיים, והשניה היא בהשלמה בשעת זמן תפלה שניה, אבל שלא בזמן תפלה שניה אי אפשר להתפלל כלל, ומנלן דלר' יהודא אפשר להתפלל שחרית אחר שעה ד'. ונראה דלמדו מדאי' להלן דף כ"ח א', כל המתפלל תפלת שחרית לאחר ד' שעות לר' יהודא, עליו הכתוב אמר נוגי ממועד אספתי ממך היו. ועיקר מקרא זה אתי למאחרים קרבן חגיגה מן יום הראשון, כמוש"כ הרמב"ם בה' חגיגה פ"א. ומעתה כשם שבחגיגה אפשר להשלים, ה"נ מודה ר' יהודא דאחר ד' שעות אפשר להשלים. ואחר שכן יש ללמוד דלאו דוקא מש"כ הרי"ף דאי טעי וצלי, אלא דה"ה אם עבר כמוש"כ הרמב"ם וש"ע, וכמו בחגיגה. מכל זה יש ללמוד עוד דאינו אלא בתורת השלמה. ואם היה אונן עד שעה רביעית, שוב אינו יכול להתפלל עד חצות. וכמו בחגיגה אם היה חיגר בראשון. וכמו בהשלמה דתפלה שניה, דודאי אם היה אונן כל משך תפלה, אינו צריך להתפלל מנחה שתיים. ומזה הטעם ה"נ אחר ד' שעות. וראוי לדעת, דאי אפשר לדמות שתי השלמות הללו לענין עבר במזיד. דודאי כל השלמה אפילו במזיד מהני כמו בחגיגה, ורק בשני תפלות כך הוא הדין:

רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת ברכות דף כו עמוד א

יש לעיין בבעיית הגמ', דהרי קיימא לן דאם טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתיים, אף על פי דלגבי תמיד של שחר כבר עבר זמנו, וקיי"ל עבר זמנו בטל קרבנו, וע"כ מוכח דתפלת תשלומין לא תלויה בזמן הקרבן אלא מכיון דתפלה רחמי היא כל אימת דרוצה יכול להתפלל, וא"כ מאי מספקא לן לגבי טעה ולא התפלל מנחה. ואולי יש לחלק דבטעה בשחרית אף על פי שעבר זמן הקרבת תמיד של שחר מ"מ הוי אותו היום, והיום מחייב שני התמידים, דחלה מצוה אחת להביא שני תמידים ליום. ומשום דהוי בכלל אותו מחייב שפיר איכא תשלומין בו ביום. משא"כ כשטעה במנחה דכבר עבר היום וחל מחייב ומצוה בפני עצמה דהיום הבא ומש"ה ליכא תשלומין. אלא דלכאורה זה אינו דבגמרא משמע דאתינן עלה משום שעבר זמנו בטל קרבנו, וצ"ע דהכא נמי נימא הכי לגבי טעה בשחרית. ויתכן דהגמ' מסתפקת ביסוד הדין דטעה בשחרית שמתפלל במנחה שתיים, האם זהו מדין תשלומין, או דהוי חפצא וקיום דתפלת שחרית

שלא בזמנה, וכמו במתפלל שחרית לאחר ד' שעות קודם חצות לשיטת ר' יהודה, וכדנתבאר לעיל בדעת הרמב"ם (פ"ג מהל' תפלה ה"א). ונפק"מ לענין טעה במנחה, דאם הדין דכשטעה בשחרית מתפלל מנחה שתיים אינו מדין תשלומין אלא דהוי חלות וקיום של תפלת שחרית שלא בזמנה, י"ל דכל זה שייך רק באותו היום דאיכא מחייב אחד של תפלה לכל היום, וחל חפצא של שחרית שלא בזמנה כל היום, משא"כ בטעה

במנחה לא יתפלל ערבית פעמיים מכיון דכבר עבר היום וליכא במנחה דין תפלת מנחה שלא בזמנה. אולם אם נאמר דכשטעה בשחרית מתפלל במנחה שתיים מדין תשלומין, י"ל שאף כשטעה במנחה יתפלל בערבית שתיים, משום דלגבי תשלומין אמרינן דלא איכפת לן שעבר זמן הקרבן, דתשלומין אינה חפצא של תפלה כנגד הקרבן הראשון אלא הוי חפצא של תפלת רחמי בפ"ע. ומסיק הגמ' דבטעה בשחרית מתפלל מנחה שתיים מדין תשלומין, וע"כ גם בטעה במנחה מתפלל ערבית שתיים מדין תשלומין. ולפי מסקנת הגמ' ליכא מחייב של תפלת שחרית אחרי חצות ומתפלל אחרי חצות מדין תשלומין בלבד.

פירוש רב האי ברכות כו ב

לא הבדיל לא כו ולא כו ואיכיון בקפיתא
לעיביר ובשנייה לתשלומי מנחה עליו לו
שתיהן מפני שיכול להבדיל (חל) [על] הכוס אבל אם
הבדיל בשנייה ולא הבדיל בראשונה גלי אדעתיה
שווה הוא של ערכית שהוא מבדיל בה ואם הבדיל
נטי בשתייהן בדין דהוא שיעלו לו שתייהן

רי"ף ברכות יח, א

תנו רבנן טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת יתפלל ערבית שתיים של שבת טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל במוצאי שבת שתיים של חול מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו דמיבעי ליה לאקדומי תפלת חובת שעתיה ברישא וכיון דלא אבדיל בקמייתא ואבדיל בבתייתא גלי אדעתיה דהא בתרייתא היא חובת שעתיה הלכך בעי למיהדר צלויי אחריתי כדי לאקדומי חובת שעתיה ברישא ואי אבדיל בתרייהו ואף על גב דלא מיבעיא ליה למעבד הכי לא מחייב לאהדורי ואי נמי לא אבדיל בחדא מנייהו לא מהדרין ליה דתניא טעה ולא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים מחזירין אותו הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס

חידושי הרשב"א מסכת ברכות דף כו עמוד ב

ואם הבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו, והכין קיי"ל, ואף על גב דאקשינן עלה מדתניא טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו וסלקא בקושיא כיון דלא סלקא בתיובתא לא מדחיא מחמת כך דדילמא אי אשגחו בה הווי משכחי לה פירוקא, והלכך קיי"ל כי האי וכי האי, הדא בדוכתא והדא בדוכתא וכ"כ ר"ה גאון ז"ל, ואיכא למימר דהוי טעמא דכיון דאבדיל בשניה גלי דעתיה דראשונה צלי אדעתא דתשלומין ושניה משום חובתו ולא אבעי ליה לאקדומי תשלומין לשל חובת היום, והלכך שניה עלתה לו משום חובתו אלא שצריך לחזור ולהתפלל שלישית משום תשלומין ורואין את הראשונה כמי שאינה כדי שלא תקדם של תשלומין לשל חובת היום ומיהו אם לא הבדיל באחת מהן או שהבדיל בשתייהן אין מחזירין אותו דהא לא גלי דעתיה דראשונה לא תהא משום חובתו דשמא אף על פי שלא הבדיל בה טועה היה ואין מחזירין אותו, וכן כשהבדיל אף בשניה אפשר דטעה בשניה ושלא מדעת הבדיל בה, וכ"כ הגאון ז"ל.

רבינו יונה ברכות יח, א

ומזה הטעם אומרים ג"כ שאם טעה ולא הזכיר של ר"ח במנחה ולא נזכר ביום אינו מתפלל בערב שתיים אחת של ערבית ואחת של מנחה שכיון שהתפלל כבר י"ח והחזרה אינה צריכה אלא מפני זכירת ר"ח הואיל ועבר היום ולא נזכר בעוד שהיה ר"ח לחזור ולהתפלל אינו חוזר עכשיו דמה תועלת אחר שעבר ר"ח להתפלל פעם אחרת כיון שאינו מזכיר ר"ח עכשיו והי"ח כבר התפלל אותה אבל חכמי פרובינצ"א ז"ל אומרים דכיון שבאותה תפלה לא יצא ידי חיוב שלא התפלל אותם כדינה כמי שלא התפלל כלל דיינין ליה ומתפלל שתיים לערב ואף על פי שכבר עבר ר"ח ואינו מזכיר ענין ר"ח בתפלה ומורי הרב נר"ו היה מסופק בזה והי'

אומר שהנכון לצאת מן הספק שיתפלל אותה לערב בתורת נדבה ואין צריך לחדש בה דבר כיון שהוא מתפלל אותה על דרך הספק כי שמא הלכה הוא שצריך לחזור ולהתפלל אותה לחובה ואין לך חידוש גדול מזה:

חידושי הגר"ח סטנסיל

בענין טל ומטר

ברכות דף כו ע"ב. בשכח ולא אמר טל ומטר במנחה בערב־שבת, דהדין דמתפלל ערבית שמים, ואף דבערבית לא יזכיר טל ומטר. וכבר הקשו התוס' (בדיה טעה) בשכח לומר יעלה ויבא, מה מועיל מה שיתפלל ערבית שמים כיון שעכשיו כבר אינו ר"ח ואינו אומר יעלה ויבא. אולם בטל ומטר אין להקשות כן משום דטל ומטר הוא מסדר התפילה וכשלא אמר הוי משנה ממטבע שטבעו חכמים, וכאילו לא התפלל כלל, אבל יעלה ויבא רק חיוב הזכרה היא, ולא הוי כלא התפלל, רק שחייב להתפלל שנים כדי שיזכיר יעלה ויבא, וע"כ שפיר מקשו מה מהני כשיתפלל ערבית שמים.

בענין הברלה בתפלה

ברכות דף כו ע"ב. הנה בשכח להתפלל במוצאי־שבת, דמתפלל למחר שנים. באיזו יבדיל, אמר הגר"ח ז"ל, דאף דתפילה שניה אחת לתשלומין, מ"מ צריך לאמר הברלה בראשונה, משום דדין הברלה אינו סדר בתפילת ערבית של מוצאי־שבת, כי אם דהוא דין בתפילה ראשונה של חול, ואף אם הוא תפלת יום א'. [א"ת, וכן פסק הגרע"א בגליון השו"ע בארוח סי' רצד, אך ע"י במ"ב שם סק"ב ובביה"ל שפסק דיזכיר אתה חוננתו בתפילה שניה שהיא להשלמה].

רשימות שעורים (רי"ד סולובייצ'יק) ברכות כו, ב

והנה מעשה אירע בוולאזין באדם אחד ששכח במוצאי שבת להתפלל ערבית, ולא הבדיל על הכוס, והוצרך להתפלל ביום ראשון ב' תפילות של שחרית אחת לחובת הזמן ואחת לתשלומין, ושאל את הגר"ח זצ"ל באיזה תפלה צריך לומר אתה חוננתנו, והשיב הגר"ח זצ"ל, "בשנייה. לא, בראשונה". וביאר הגר"ח זצ"ל סברתו דבמושכל ראשון י"ל שחייב לומר אתה חוננתנו בשנייה משום שהיא באה בתורת תשלומין לתפלת ערבית דמוצ"ש שחיסר, אלא דשוב נתיישב לומר שדין אמירת אתה חוננתנו אינה תלויה בחלות שם תפלת ערבית של מוצאי שבת, אלא דהוא דין בתפלה הראשונה של חול, ולו יצויר שיום ראשון היה חל לפני מוצ"ש היינו צריכים לומר אתה חוננתנו בתפלת יום ראשון, ואצל היהודי הזה כך אירע שחל אצלו יום ראשון לפני מוצ"ש, וע"כ צריך לומר אתה חוננתנו בתפלה הראשונה שמתפלל ביום ראשון לשם חובת הזמן דשחרית. עכ"ד הגר"ח זצ"ל.

פני יהושע מסכת ברכות דף כו עמוד א

שם בגמרא וכו' עד חצות ותו לא והאמר רב מרי כו' מתפלל מנחה שמים. ולכאורה יש לדקדק דהא מלישנא דרבי יוחנן דקאמר מתפלל מנחה שמים משמע להדיא דהיינו דוקא בזמן תפלה כמו שדקדק הרשב"א ז"ל בחידושו ומסתימת לשון הפוסקים משמע דהיינו במנחה קטנה שהוא זמן תפלה לרוב הציבור. ומשמע נמי מכל הפוסקים שצריך להתפלל דוקא הראשונה לתפלת מנחה והשניה לתשלומין לתפלת השחרית ואם כן שפיר קאמר במתני' דתפלת השחר עד חצות דלאחר חצות תו לא הוי זמן תפלת השחר אלא זמן תפלת המנחה דלפ"ז צריך להמתין עד זמן מנחה קטנה ואז יתפלל מנחה בראשונה ואח"כ השניה לתפלת השחרית. ונראה לפענ"ד בזה דכל מה שכתבו הפוסקים בזה היינו דוקא לבתר דמסקינן הכא לאחר חצות שחר תפלה יהבי ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה דמשמע מזה דזמן התפלות הם עיקר הדין וחיוב התפלה והיינו משום דקיימא לן דתפלות כנגד תמידין תקנום שיש להם זמן קבוע מעיקר הדין כדאיתא לקמן בשמעתין ומש"ה ממילא דמהאי טעמא גופא צריך שיקדים התפלה שהגיע עיקר זמנה לתפלה השניה שכבר עבר עיקר זמנה כדאשכחן כה"ג בקרבנות ומהאי טעמא גופא יש לו להתפלל תפלת המנחה בעיקר זמן מצותה שהיא במנחה קטנה כיון שתפלה זו יותר עיקרית מתפלה השניה שהיא לתשלומי שחרית וכן בשאר תפלות וכל

זה למסקנא, משא"כ לפי סברת המקשן מצינו למימר דלא אסיק אדעתיה הך טעמא דתפלות כנגד תמידין ומשמע ליה הכי מלשון משנתנו גופא דתפלת השחר עד חצות ובתמיד השחר הוה פשיטא ליה שאינו אלא עד ד' שעות כדתנן בעדיות כדאיתא לקמן וקס"ד דעיקר העדות לא היה אלא כי היכי דלא נימא שזמן התמיד אינו אלא עד שלש שעות מדכתיב בבוקר בבוקר דמשמע דחלקוה לשני בקרים וקמ"ל דאפ"ה הוה עד ד' שעות, ולפי"ז על כרחך דתפלות לאו כנגד תמידין תקנום.

ועוד דאפילו אם תמצי לומר דתנא דמתניתין סובר דכנגד תמידין תקנום ותמיד קרב והולך עד חצות כדאיתא לקמן בברייתא כמו שאפרש שם אפ"ה מקשה שפיר מרבי יוחנן מדקאמר מתפלל מנחה שתיים אלמא דלאו כנגד תמידין תקנום דהא בתמידין דרשינן בכמה דוכתי [עי' זבחים י"א ע"ב] אחד בין הערבים ולא שנים בין הערבים ולא שייך השלמה אלא על כרחך דלאו כנגד תמידין תקנום אלא דשלוש תפלות בעלמא תקנו חכמים וסמכוה אקרא דדניאל דכתיב וזימנין תלתא הני מצלי כדאיתא לקמן פרק אין עומדין ע"ש [ל"א ע"א] וכמו שתקנו ג' פעמים תהלה לדוד בכל יום וכדפרישית לעיל טעמא דמילתא, ולפי"ז אין להם זמן מיוחד אלא מצוה מן המובחר בעלמא דאסמכוה אקרא דערב בוקר וצהרים ולפי"ז שייך שפיר השלמה כדאשכחן לענין מאה ברכות בכל יום שחייב להשלים, ועוד דבהאי טעמא גופא מצינו למימר דשלוש תפלות אבות תקנום אפ"ה אין להם זמן מיוחד מעיקר הדין דאפשר דבאבות גופיהו מעשה שהיה כך היה ולעולם דמעיקר הדין אין להם זמן מיוחד לומר שאח"כ עבר הזמן אלא שחייב להשלים בכל יום שלוש תפלות שהתפללו האבות א"כ מקשה שפיר ממתניתין דקתני עד חצות ותו לא דמשמע דלאחר חצות עבר הזמן, ועל זה משני הש"ס דודאי הכי הוא דלאחר חצות עבר הזמן לענין דלא ייהיבין ליה שכר תפלה בזמנה והיינו משום דיש לו זמן מיוחד מעיקר הדין והיינו משום דכנגד תמידין תקנום אלא דאפ"ה קאמר שפיר מתפלל ערבית שתיים דיהיבין ליה שכר תפלה שלא בזמנה ולא שכר תפלת נדבה רשות קאמר דהא בלא"ה קאמר רבי יוחנן לעיל (דף כ') [דף כ"א ע"א] ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו ולשיטת רב אלפס וסייעתו היינו אפילו בלא חידוש ע"ש אלא על כרחך דהא דקאמר הכא דיהיבין ליה שכר תפלה שלא בזמנה היינו שכר תפלת חובה דהיינו כדאשכחן בקרבנות שיחיד מקריב עולת חובה ונהי דבתמידין אמרינן שאם לא קרב כבש אחד בבוקר לא יקריבנו בין הערבים היינו משום דלא אפשר שאין הציבור מקריבין קרבן שלא לצורך כלל משא"כ לענין תפלה שכל יחיד ויחיד מתפלל נהי שתיקנו לזכר קרבן תמידין אפ"ה אין איסור בדבר אם מתפלל אח"כ וחיובא נמי איכא להשלים ויש לו שכר כאילו הקריב עולת חובת יחיד, ומעתה לפי"ז כיון דקיי"ל במסקנא דשמעתין דתפלות כנגד תמידין תקנו א"כ יפה כתבו הפוסקים שיש לו להקדים דוקא אותה תפלה שקביע לה זמן כדאשכחן בקרבנות ממילא דמתפלל שתיים בזמן מנחה קטנה שהוא עיקר זמן של תמיד של בין הערבים, כן נראה לי נכון בעז"ה:

שם איבעיא להו טעה ולא התפלל מנחה מהו כו' אבל הכא כו' כיון דעבר יומו בטל קרבנו. ולכאורה משמע דהך איבעיא לאו אמסקנא דלעיל קאי אלא אעיקר מימרא דרבי יוחנן אלא דלמאי דפרישית בסמוך דמעיקרא ס"ד דרבי יוחנן לא ס"ל דתפלות כנגד תמידין תקנום אם כן אתי שפיר טפי דאיבעיא זו דוקא אמסקנא דלעיל קאי לבתר דמסקינן דזמן תפלה הוא מעיקר הדין ומשום דכנגד תמידין תקנו, אלא דאכתי קשיא לי טובא אמאי דקאמר דכיון דתפלה במקום קרבן הוא עבר יומו בטל קרבנו מאי סברא היא זו דכיון דכנגד תמידין תקנו אדרבא יותר י"ל דעבר זמן תפלת ערבית שהיא כל הלילה נגד אברים ופדרים ומשהגיע זמן תפלת שחרית כבר נפסלו האברים ופדרים בלינה וכה"ג משהגיע זמן תפלת מנחה שהיא לאחר חצות היאך יתפלל תשלומי תפלת השחר במקום תמיד של שחר הרי כבר עבר זמנה של תמיד של שחר לגמרי אפילו בדיעבד כדפרישית דאחד בין הערבים ולא שתיים בין הערבים, וטפי מסתברא לומר דתפלת המנחה שייך קצת בזמן תפלת ערבית דאע"ג שעבר זמן שחיטת התמיד אכתי ישנו זמן הקטרת אברים ומנחתו ונסכו כדדרשינן ומנחתם ונסכיהם אפילו בלילה.

ומה שפירש רש"י ז"ל ד"ה עבר יומו בטל קרבנו דמשכחת להא מילתא לענין מוספים יש לתמוה יותר דמאי ענין הנך שלשה תפלות דימות החול לענין מוספין ויותר הוה ליה לפרש דעבר יומו בטל קרבנו היינו משום שאין שום קרבן קרב בלילה, ומיהו בהא מצינו למימר דרש"י ז"ל רוצה ליישב בזה כי היכא דלא תקשי דבטעה ולא התפלל מנחה נהי דאין מתפלל ערבית שתיים לפי שאין זמן קרבן כלל אכתי היה לו להתפלל למחר שחרית שתיים דאפשר דרש"י ז"ל סובר כשיטת הפוסקים דשייך תשלומין אפילו לאחר שתי תפלות לכך הוצרך לפרש דלא שייך תשלומין כלל מיום זה ליום אחר כדאשכחן במוספין אבל אכתי קשה קושיא קמייתא: והנראה לענ"ד בזה לפרש הסוגיא להיפך דהיינו לפי מה שכתבתי בסמוך דמעיקרא קא ס"ד דר' יוחנן לית ליה דתפלות כנגד קרבנות תקנום אלא דשלוש תפלות בעלמא תקנו בכל יום כדאשכחן בדניאל דכתיב זמנין תלתא וכתבי נמי ערב ובוקר וצהרים או שנאמר דכנגד אבות תקנום, א"כ לפי"ז הוה פשיטא ליה דהא דנקט ר"י טעה

בשל ערבית ושל שחרית ולא נקט טעה בשל מנחה היינו משום דלא שייך כלל תשלומין מיום זה ליום אחר כיון שהן חובת היום כדפרישית משא"כ לבתר דמסיק הש"ס דשכר תפלה יהבינן ליה והיינו על כרחך שכר תפלת חובה כדפרישית משום דתפלות כנגד קרבנות תיקנו ואף על גב שכבר עבר זמן הקרבת התמיד אפ"ה כיון דצלותא רחמי היא לכל יחיד ויחיד לא שייך ביה עבר הזמן ויהבינן ליה שכר תפלת חובה א"כ **משמע דכל שכן דשייך השלמה לשל מנחה בערבית כיון שהוא זמן הקטרתו של אותו תמיד עצמו** ולא שייך ביה נמי איסור לינה כמו בקרבן כיון דצלותא רחמי היא או דלמא אפ"ה מדנקט רבי יוחנן טעה בשל ערבית ושל שחרית ושבק לשל מנחה משמע דדוקא קאמר דבהנך יש להן תשלומין דנהי דעבר זמן התמיד אפ"ה כיון דאשכחן בקרבנות יחיד שמקריב עולת חובה שייך ביה שפיר השלמה לענין תפלה דיהבינן ליה שכר עולת חובה משא"כ בתפלת המנחה לא שייך השלמה בערבית כיון דאשכחן מיהו בקרבנות שיש חילוק בין תשלומין דאותו יום עצמו ליום אחר דעבר יומו בטל קרבנו וכמו שכתב רש"י ז"ל מדכתיב במוספין דבר יום ביומו. ועוד נראה לי דאפילו בכל הקרבנות שייך חילוק בין אותו יום עצמו ליום אחר והיינו לענין בל תאחר דקיי"ל בכל יום ויום עובר בבל תאחר ולא אמרינן בכל שעה ושעה עובר בבל תאחר ואפשר דהך מילתא גופא ילפינן מדכתיב דבר יום ביומו דמשמע דלענין שעות היום אין חילוק כלל, כן נראה לי נכון ודוק היטב: